

УДК:338.482.22:330.15

Кошкалда І.В., д.е.н, доц.

Харківський національний аграрний університет ім. В.В.Докучаєва, Україна

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ НА ХАРКІВЩИНІ

Koshkalda I.V., Dr., Assoc. Prof.

PROBLEMS OF FORMING AND FUNCTIONING OF ECOLOGICAL TOURISM ON KHARKIV REGION

Відомий мандрівник і натураліст Пржевальський М.М. свого часу писав, «... світ є прекрасним тому, що можна мандрувати». Відвідування різних країн, екскурсії до місць культурно-історичної та природної спадщини формує у людини нове світосприйняття, в основу якого покладено прагнення людини до спілкування з природою.

Через зміни умов життя у великих містах-мегаполісах люди усе далі відходять від природи, а незмінними супутниками проживання в таких містах є ізольованість людини та надмірне навантаження на нервову систему, що викликає психологічне напруження і врешті-решт призводить до стресів. Тому у людей з'являється природне і цілком зрозуміле бажання виїхати на природу, щоб у спілкуванні з нею звільнити свою нервову систему від навантажень, що накопичилися в умовах міського проживання. І в останній час все більше людей прагнуть відвідувати місця з незмінним або мало зміненим природним середовищем, тобто найбільшим попитом в останні роки користуються рекреаційні території. В туристичній діяльності цей вид туризму прийнято називати, «екологічний туризм», основна ціль якого наблизити людину до природи, щоб вона скористалася можливістю подихати свіжим повітрям лісів і луків, набратися нових вражень, помилуватися красотами приміських околиць і як наслідок поліпшити свій емоційний стан, зняти психологічне напруження.

Природа – головне джерело задоволення матеріальних і духовних потреб людини і тому потрібно цілеспрямовано формувати дбайливе ставлення до природи, виховувати в людях почуття вдячності до неї за те, що вона дає їм, за її роль у житті нинішнього й наступних поколінь. Адже знищуючи природу ми «знищуємо» самих себе.

Збереження цілісності оточуючого середовища є важливою передумовою розвитку туризму, оскільки тільки первинна природа приваблює туристів і сприяє їх повноцінному відпочинку. Руйнування навколишнього середовища рано чи пізно приводить до зникнення в регіоні туризму як галузі економіки.

До місць, які варто віднести до об'єктів зеленого туризму є дендрологічні парки. Так, дендрологічний парк – територія, виділена з метою збереження, вивчення і збагачення у спеціально створених умовах різних видів дерев та чагарників для їхнього більш ефективного наукового, культурного, господарського використання. Тобто, це територія, на якій на відкритому ґрунті культивуються деревні рослини з колекцією різних порід дерев.

Насадження в дендропарку, зазвичай у стилі ландшафтного парку, можуть бути самостійними або входити до складу ботанічного саду. Розміщення рослин здійснюється за систематичною, географічною, екологічною, декоративною або іншими ознаками.

Дендрологічні парки України – зони культивування різних видів рослин, часто рідкісних та екзотичних. Поряд з якими створюються красиві декоративні споруди,

скульптури, штучні водойми, часом навіть імітуються шедеври світової архітектури.

Нині в Україні існує 57 дендропарків загальною площею близько 1800 га, з яких 19 – загальнодержавного значення. Більшість парків має невелику площу 10-20 га, хоча є і великі дендропарки (дендропарк «Олександрія» НАН займає площу 405 га). Деякі дендропарки на своїй території мають природні ділянки лісів, що має велике значення для охорони біорізноманітності.

На території Харківської області є два дендрологічних парки: Краснокутський дендропарк, який вважається одним з найцікавіших зразків садово-паркової архітектури України XVIII століття; дендропарк Харківського національного аграрного університету ім.В.В.Докучаєва, який є частиною зеленої зони навчального містечка.

Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Краснокутський» – один із найстаріших дендропарків України, історія якого налічує понад 200 років. За однією з версій, заснований у 1793 році. Розташований у мальовничій місцевості Харківської області на околиці селища Краснокутськ в селі Основинці він має площу 13,6 га. Підпорядкований Краснокутській станції садівництва. Заклав парк поміщик Іван Назарович Каразін, брат засновника Харківського університету.

Спочатку Краснокутський дендропарк був пам'яткою архітектури місцевого значення – охоронний № 717 Списку пам'яток, до якого був включений дендропарк, було затверджено рішенням Харківського обласного виконавчого комітету від 5 березня 1992 року (№ 61). Згодом парк отримав статус пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення. Зараз дослідники намагаються отримати для нього статус національного парку.

До наших днів в Краснокутському дендропарку збереглося більше 300 видів рідкісних рослин. Засновники парку – першими в Україні почали прищеплювати дерева. Найвищий екземпляр має 46 метрів заввишки, а є й «карлики» висотою менше одного метра.

Також в дендропарку був створений один з перших і найвідоміших вітчизняних центрів інтродукції та акліматизації цінних декоративних рослин. А разом з ним – і величезний плодовий розсадник, завдяки якому на Слобожанщині з'явилося безліч садів. Тільки яблунь та груш у Каразіних було до 200 сортів. А ще 100 – слив, 70 – вишень, 20 – винограду.

Нині Краснокутський дендропарк – популярне місце у туристів. Окрім ботанічної, він має й історичну цінність. До наших днів збереглися дві печери Петропавлівського монастиря, столітні дерева тих часів і частково – підземні ходи. Деякі дослідники припускають, що довжина лабіринтів сягала 18 км. Згодом частина ходів обвалилися, сховавши підземну церкву, яка, згідно з легендами, тут була. Дві печери з місцями відновленою кладкою (її реставрували у 80-х роках) нині відкриті для туристів.

Дендрологічний парк Харківського національного аграрного університету ім.В.В.Докучаєва займає площу 23,2 га і був закладений у 1972 р., з моменту розбудови околиці м. Харкова нової навчальної бази Харківського сільськогосподарського інституту (згодом університету). За генеральним планом забудови під зелені насадження відводилися незручні схили балок та позасівозмінні малопродуктивні землі навчального господарства «Комуніст», на території якого і будувався навчальний комплекс з гуртожитками, житловим масивом, іншою інфраструктурою. Дендропарк створювали на громадських засадах студенти, співробітники та викладачі інституту під керівництвом працівників кафедри агролісомеліорації та лісівництва

У травні 1979 р. дендропарк було прийнято до складу ради ботанічних і дендрологічних садів України і Молдавії. У 1985 р. Міністерство сільського

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу». Тернопіль. 15-17 жовтня 2015 року

господарства СРСР визнало його існування та затвердило посаду директора. У лютому 1991 р. Рада Міністрів УРСР надала дендропарку статус Державної заповідної території.

У дендрологічному парку сьогодні зростає близько 900 видів, відмін, форм та сортів деревних рослини, що представляють флористичні зони: європейську, кримсько-кавказьку, середньоазіатську, китайську, далекосхідну, японську та північноамериканську. Дендропарк – «перлина» Харківщини. Тут є алеї ялівцю колоноподібного, ялини блакитної, модрина. У дендропарку є рідкісні та унікальні рослини, наприклад карельська береза, а також дерева гінкго дволопатевого. Довго вважалося, що ця рослина вимерла. Її віднайшли високо в горах Китаю, і сьогодні вона відновлена в ботанічних садах, у тому числі і в дендропарку.

З поновленням у 1998 р. факультету лісового господарства роль дендропарку значно зросла. Сьогодні він є навчальною базою майбутніх лісівників.

Отже, екологічний туризм з його величезними рекреаційними і пізнавальними можливостями покликаний сформувати суспільну свідомість щодо охорони та раціонального використання природних багатств і сформувати у людини усвідомлення позитивного ставлення до навколишнього природного середовища, а не тільки його використання.

Доречі, Міжнародне товариство екологічного туризму сформулювало 10 заповідей еко туриста, а саме:

- пам'ятати про вразливість Землі;
- залишати тільки сліди, забирати з собою тільки фотографії;
- пізнавати світ, у який потрапив: культуру народів, географію;
- шанувати місцевих мешканців;
- не купувати вироби, що піддають небезпеці навколишнє середовище;
- завжди ходити тільки протоптаними стежками;
- підтримувати програми захисту навколишнього середовища;
- де можливо, використовувати методи зберігання навколишнього середовища;
- підтримувати (патрунувати) організації, що сприяють захисту природи;
- подорожувати з фірмами, що підтримують принципи екологічного туризму.

І якщо еко туристи будуть слідувати даним заповідям, то екологічний туризм можна вважати головною концептуальною ідеєю сталого розвитку туристичної індустрії у XXI сторіччі.

Туристи повинні пам'ятати, що дендрологічні парки є унікальними і незвичайними об'єктами, які не мають аналогів у інших регіонах. Також варто відмітити, що дендрологічні парки також мають пізнавальну цінність, зв'язок з важливими історичними подіями, видатними особистостями світової історії.

Тому, на державному рівні повинен отримати розвиток екологічний туризм, який би зміг зберегти рівновагу між навколишнім середовищем, відпочинком і економічним відновленням, або між екологією, суспільством і економікою. Необхідно також щоб особи, які є відповідальними за туристичну діяльність розуміли, що туризм необхідно розвивати, а завдання цілеспрямованого захисту оточуючого середовища повинні стати важливішими, ніж короточасні інтереси отримання прибутку.

При цьому політика формування ринку послуг екологічного туризму має відповідати критеріям економічної результативності, соціальної ефективності та екологічної безпеки. У її реалізації активну участь повинні взяти як Державне агентство України з питань туризму та курортів, місцеві органи державної виконавчої влади в галузі туризму, так і суб'єкти туристичної діяльності, громадські об'єднання.

Проте на жаль існують проблеми, які перешкоджають перспективному розвитку

екологічного туризму, а саме:

1. Недостатнє інформаційне забезпечення та сприяння розвитку екологічного туризму (наприклад, не дивлячись на те, що у м.Харків є оглядові екскурсії містом, проте до дендрологічного парку ХНАУ ім.В.В.Докучаєва маршрут їх не доходить, та й взагалі мало хто серед харків'ян знає про парк вже не говорячи про туристів з інших міст України та зарубіжних країн).

2. Проблеми збереження та утримання в належному стані об'єктів, які становлять туристичну цінність, внаслідок недостатнього державного фінансування (наприклад, вхід у дендрологічні парки Харківщини є безкоштовним, а кошти, які виділяє держава є мізерними).

3. Нескоординованість нормативно-методичних документів планування розвитку дендрологічних парків із обласними та загальнодержавними програмами і стратегіями розвитку через відсутність кваліфікованих спеціалістів у сфері туризму (наприклад, у Програмі розвитку Харківської області до 2020 року про розвиток дендрологічних парків мова взагалі не йде).

4. Відсутність кваліфікованих кадрів і низька якість підготовки наявних спеціалістів (наприклад, не дивлячись на те, що дендрологічний парк ХНАУ ім.В.В.Докучаєва є навчальною базою студентів лісового господарства, то чому не можна щоб студенти інших факультетів, таких як агрономічний, агрохімії та ґрунтознавства, захисту рослин, інженерів землевпорядкування також проходили виробничі практики та й взагалі студентам першого курсу будь-якого факультету варто було б хоча б декілька годин виділити на ознайомлення з даним об'єктом екологічного туризму).

5. Недосконалість інфраструктури екологічного туризму, що полягає у відсутності маркетингових підходів до організації даного виду ринку послуг (наприклад, відсутність туристичних схем-маршрутів регіонального та локального рівнів, недостатня популяризація екологічного туризму серед населення) тощо.

Всі окреслені проблеми лише гальмують розвиток екологічного туризму і звичайно значний вплив справляє фінансова проблема. Так, на початку 80-х років ХХ ст. в межах приміської зони м.Харкова у Харківському районі планувалося створити велику рекреаційну зону, обмежену річками Мжа та Сіверський Донець. Планувалося створити великі рекреаційні середовища в приміській зоні, але ця ідея не була реалізована завдяки фінансовим проблемам того часу.

Тому якщо держава спрямує свою увагу на вирішення даного кола проблем і створить умови для функціонування екологічного туризму можна сподіватися, що стан дендрологічних парків не лише Харківщини а й інших парків України значно покращиться.

Варто зазначити, що до роботи у дендрологічних парках слід залучати студентів вишів, які навчаються на агрономічних, лісогосподарських та інших факультетах, напрямок підготовки яких пов'язаний з вивченням екосередовища. Також можна долучати до роботи і студентів економічних спеціальностей, які б могли розробляти заходи щодо популяризації екологічного туризму, наприклад розробка буклетів, презентацій, маршрутів тощо.

Людина є частиною природи і не можна її позбавляти спілкування з природою, а тому екологічний туризм лише сприяє спілкуванню, а дендрологічні парки – це острівки гармонії та спокою, наче куточки земного раю, куди хочеться повертатись щоразу, аби почерпнути душевного спокою.